

DISKURSI LATGALIEŠU PRESEĒ PAR PIEMINEKĻA “VIENOTI LATVIJAI” KONCEPCIJU (20. GADSIMTA 20. UN 30. GADI)

Discourses on the Concept of the Monument “United for Latvia” in Latgalian Press (the 1920s and 1930s)

Vladislavs Malahovskis

Rezekne Academy of Technologies, Latvia

Abstract. *The monument “United for Latvia”, unveiled in the centre of Rezekne in 1939, is dedicated to the participants of the Latvian War of Independence (1918–1920.), who took part in the liberation of Latgale from the Bolsheviks. In a broader sense, it symbolizes the whole Latgale, the liberation of the people from foreign powers, as well as the unity of Latgale with the rest of Latvia. Nowadays, the monument is a signature of Latgale, its image is widely used in booklets, souvenirs, on the covers of books and brochures, in advertisements, etc. Despite the significance and popularity of the monument, its history has been little studied. Before the monument was erected, there was a series of discourses on its concept in Latgalian press. The aim of the article is to identify in the course of the exploration of Latgalian press publications the direction of the public opinion in the 1920s and 1930s on the discourses of what should be the ideological and visual appearance of the monument of the liberation of Latgale and its unification with the rest of Latvia. The study is based on the historical approach to discourse and qualitative, comparative analysis of information. The study examines two topics of discourse: the choice of the monument site and the type of the monument; the ideological and visual solution of the monument.*

Keywords: *discourses, Latgale, Latgalian press, monument “United for Latvia”, Rezekne.*

Ievads

Introduction

Pieminekļi ir uzlūkojami ne tikai kā estētiska kategorija, to radīšanas iemesli ir cieši saistīti ar nacionālās identitātes veidošanu un stiprināšanu. Tos jāuzlūko arī kā valdošās ideoloģijas atspoguļojumu. Pieminekļu izbūves jēga saistāma ar svarīga vēsturiska notikuma vai vēsturiskas personības piemiņas uzturēšanu sociālajā atmiņā. Pieminekļiem piemīt arī didaktiska funkcija – audzināt tagadnes pilsoņus un nākamās paaudzes (Barrachina, 2020).

Pieminekļis “Vienoti Latvijai” atrodas Rēzeknes pilsētā un ir veltīts Latvijas Neatkarības kara (1918–1920) dalībnieku piemiņai, kas piedalījās Latgales

atbrīvošanā no lieliniekiem. No vēsturiskā un idejiskā skatpunkta piemineklis uzskatāms par monumentu, jo plašākā nozīmē tas reprezentē visu Latgali, tautas atbrīvošanos no svešām varām, kā arī Latgales vienotību ar pārējās Latvijas novadiem. Tāpēc piemineklis tiek dēvēts arī par Latgales Atbrīvošanas pieminekli, bet tautā – arī par Latgales Māru.

Pētījuma aktualitāti noteica divi faktori: 1) pieminekļa liktenis raksturo Latgales un visas Latvijas vēstures liktenīgos notikumus 20. gadsimtā; 2) mūsdienās piemineklis ir sava veida Latgales vizītkarte. Tā attēls ir plaši sastopams bukletos, suvenīros, uz grāmatu un brošūru vākiem, reklāmās u. c. Neskatoties uz pieminekļa nozīmi un popularitāti, tā vēsture ir samērā maz pētīta. Izpēte ir bijusi fokusēta uz pieminekļa vēsturi pēc tā uzstādīšanas un ir aprobežojusies ar atsevišķiem rakstiem periodikā, interneta resursos, vārdnīcās, pieminekļa apaļām gadskārtām veltītajām ekspozīcijām. Taču nav izvērstāku pētījumu par pieminekļa idejas un vizuālā risinājuma tapšanu. Šajā sakarā jāatzīmē, ka pirms pieminekļa uzstādīšanas latgaliešu presē bija virkne diskursu par pieminekļa koncepciju.

Raksta mērķis ir, izpētot 20. gadsimta 20. un 30. gadu latgaliešu preses izdevumus, noskaidrot sabiedriskās domas virzību diskursos, kādam idejiski un vizuāli jābūt Latgales atbrīvošanas un apvienošanās ar pārējo Latviju piemineklim.

Pētījuma tapšanā tika izmantota informācija no latgaliešu, kā arī Rīgā izdotajiem laikrakstiem un žurnāliem. Prese ļauj ne tikai iegūt informāciju, bet arī dod aktuālu notikumu vērtējumu, attieksmi, kas izpaužas gan redakcijas komentāros, gan lasītāju vēstulēs. Raksta tapšanā pamatā tika izmantoti raksti no ideoloģiski pretējām latgaliešu avīzēm, tām, kuras visaktīvāk piedalījās polemikā par pieminekli – „Latgolas Vārds” un „Jaunō Straume”. Neskatoties uz to, ka „Latgolas Vārds” bija avīze katoliski kristīgā gara uzturēšanai tautas vidū, tā lielu uzmanību veltīja arī kultūras, izglītības un saimnieciskajiem jautājumiem. Savukārt avīzei “Jaunō Straume” bija izteikti sekulārs raksturs.

Pētījums balstās uz kvalitatīvo un salīdzinošo datu analīzi, diskursa vēsturisko pieeju, izmantojot nošķiruma „pareizais”–„nepareizais” diskursīvo konstrukciju. Raksta ietvaros konstrukcija „pareizais”–„nepareizais” atvasināta no konstrukcijas „mēs”–„viņi”, kas parasti veido pamatu stereotipiem un aizspriedumiem (Delanty, Wodak, & Jones, 2008). Rakstā vairākkārt ir izmantoti citāti no laikrakstiem ar mērķi parādīt arī lingvistiskos paņēmienus, kādi tika izmantoti savas argumentācijas akcentēšanai vai oponenta idejas kritikai. Pētījumā ir aplūkoti divi diskursu temati: pieminekļa vietas izvēle un pieminekļa veids; pieminekļa idejiskais un vizuālais risinājums.

Pieminekļa nozīme un raksturojums *Meaning and Characterization of the Monument*

Pieminekļa vieta Rēzekne nav nejauša, jo 1917. gada pavasarī te notika svarīgs notikums virzībā uz Latvijas valsts proklamēšanu – Latgales kongress. Kongresā tika pieņemts liktenīgs lēmums par Latgales apvienošanos ar pārējiem Latvijas novadiem. Tāpat kā Brīvības piemineklim (1935) un Brāļu kapu ansamblim (1936) Rīgā, piemineklim “Vienoti Latvijai” ir kopēja nacionāla un valstiski svarīga nozīme. Tādējādi tas ir trešais kopnacionālais monuments, vienīgais ārpus galvaspilsētas Rīgas (Lukaševičs, 2012).

Piemineklis ir 11 metrus augsts un sastāv no granīta postamenta un no trim piramidāli orientētām bronzas figūrām – pastalās tērpta važu rāvēja ar kailu ķermeņa augšdaļu, tautu meitas, kura nometusies uz ceļiem, sniedz važu rāvējam ozollapu virteni, centrālās sievietes tautu meitas tērpā figūras, kura izstieptā un paceltā labajā rokā tur apzeltītu krustu. Važu rāvējs simbolizē Latvijas Neatkarības kara cīņas Latgalē, ceļos nometusies tautu meita – pateicību un lūgšanu, bet centrālā sievietes figūra – brīvo Latgali (1. attēls). Pieminekļa figūras ir vērstas uz dienvidiem, tādējādi saulainā laikā figūru sejas un apzeltītā krusta spīdums izskatās īpaši izteiksmīgi.

Pieminekļa svinīga atklāšana notika 1939. gada 8. oktobrī (pieminekļa meta autors – Leons Tomašickis (1904–1996), tēlnieks – Kārlis Jansons (1896–1986)). Piemineklis tika divas reizes gāzts (1940, 1950) un divas reizes atjaunots (1943, 1992). 1992. gada 13. augustā atklātā atjaunotā pieminekļa tēlnieki bija K. Jansona dēls Andrejs Jansons (1937–2006) un Indulis Folkmanis (1939). Padomju varas gados gāztā pieminekļa vietā bija uzstādīts piemineklis Krievijas revolucionāram un boļševiku partijas vadonim Vladimiram Ļeņinam (1870–1924).

1. attēls. Piemineklis “Vienoti Latvijai” (Foto: Māris Justs, 2018)
Figure 1 Monument “United for Latvia”

Diskursus par pieminekļa koncepciju ietekmējošie faktori ***Factors Influencing the Discourses on the Concept of the Monument***

Aplūkojot diskursu tematiku par pieminekļa koncepciju, ir jāņem vērā daži vēsturiski izveidojušies faktori, kas tieši vai netieši to ietekmēja.

Latgales reģiona īpatnību jautājums. Vairākumam Latvijas sabiedrības Latgale un tās pamatiedzīvotāji – Latgales latvieši (latgalieši) – asociējas ar „no malas saredzamām” jau labi zināmām reģionālajām īpatnībām: latgaliešu valodas savdabību un katolicisma dominanti iepretim luterānismam pārējā Latvijā. Latgales īpatnību jautājums bija aktuāls arī tāpēc, ka pēc Latvijas valsts proklamēšanas latviešiem vēl trūka kopējās nacionālās apziņas. Nereti latvieši sevi iedalīja “latgaliešos un baltiešos, īstajos un neīstajos, čangaļos un čiuļos” (Brolišs, 2000, p. 39). Tā kā nacionālās atmodas procesi Latgalē varēja sākties tikai pēc tā dēvētā drukas aizlieguma (1865–1904) atcelšanas, t.i., aptuveni pusgadsimtu vēlāk nekā pārējā Latvijā, pēc Latvijas valsts izveidošanās latgalieši lielā mērā vēl atradās nacionālā romantisma stadijā, bet „tautas brāļi” jau bija daudz pragmatiskāk noskaņoti, viņus maz interesēja Latgales īpatnību kultivēšana, bet gan ko Latgale varētu dot – darbaspēku, linus, tirgu (Počs, 1997). 1917. gada Latgales kongresā latgalieši iestājās par Latvijas novadu apvienošanu, saglabājot Latgales specifiku un autonomiju. Latvijas Satversmes sapulces sēdē 1921. gada 5. oktobrī tika noraidīts latgaliešu deputātu pieprasījums pēc Latgales apgabala pašvaldības tiesībām (LRSSS). Minētie faktori sekmēja virkni diskursu latviešu nacionālkonservatīvajā presē par latgaliešu attiecībām ar pārējās Latvijas latviešiem. Topošā Latgales Atbrīvošanas pieminekļa kontekstā avīze “Latgolas Vārds” akcentēja šo problēmu: “Doma strādāt ar pārējo Latviju, veidojot vienu kultūru un cīnīties kopējiem spēkiem, aizstāvēt Latvijas godu un tiesības [...] Šo domu ietērt figurālās formās ir diezgan smags darbs, jo Latgale pēc sava gara, ticības un materiālajiem apstākļiem stipri atšķiras no pārējās Latvijas. Latgalieša raksturs, dvēsele un domas ir īpatnējas, baltiešiem nesaprotamas” (Borbals, 1933).

Pēc Latvijas valsts nodibināšanas Latgalē vēl trūka ierēdņu, ārstu, skolotāju. Šo trūkumu aizpildīja vairāk kā 40 000 iebraucēju no citiem Latvijas novadiem – pamatā luterāņu (Skujenieks, 1931, p. 157). Latgalē nebija vēl arī savu profesionālo mākslinieku, kā arī tēlnieku. Tā kā 1934. gadā pavasarī Rīgas periodikā tika nopublicēts Vidzemē dzimušā tēlnieka K. Jansona piedāvātais Latgales Atbrīvošanas pieminekļa mets, latgaliešu prese gan klerikālā, gan sekulārā reaģēja asi. K. Jansons tika nodēvēts gan par kapu krustu taisītāju, “kurš pazīstams kā lēts skulptors, bet vēl lētāks mākslinieks” (Vārētōjs, 1934), gan par cilvēku, kuram uz pieminekli ir nevis mākslinieka, bet veikalnieka skatījums, “ka tik būtu “šefts” (Borbals, 1934).

Latgaliešu intelīģences idejiskā polarizācija. Latgale bija vienīgais novads Latvijā, kur izveidojās sava reģionālu partiju sistēma. Latgali Latvijas parlamentā pārstāvēja 3–5 latgaliešu politiskās partijas. Ietekmīgākā bija Latgales Kristīgo zemnieku savienība (kopš 1933. gada Kristīgo zemnieku un katoļu partija), kuras priekšgalā atradās katoļu garīdznieki. Partija pārstāvēja klerikāli konservatīvo virzienu un tai bija sava avīze – “Latgolas Vārds”. Pretējā pozīcijā bija Latgales Darba partija, kura pārstāvēja centriski kreiso, demokrātisko virzienu (Jēkabsons & Ščerbinskis, 2006). Savus uzskatus partija puda avīzē “Jaunō Straume”. Rakstnieks Ādolfs Erss (1885–1945) 1932. gadā rakstīja, ka “ir jau divas Latgales: vecā, kas drūzmējas ap baznīcām, un jaunā, kura sauc pēc modernas kultūras, civilizācijas un dogmatiskai domai liek pretim zinātnisko. Šīs divas Latgales, liekas vairs nesapratīsies” (Erss, 1932). Latgaliešu idejiskās neskaņas un pretišķības izpaudās arī diskursos partiju avīzēs par topošo Latgales Atbrīvošanas pieminekli, it īpaši jautājumā par kristīgo simbolu iekļaušanu vai neiekļaušanu tajā.

Viens aktīvākajiem viedokļa paudējiem bija katoļu baznīcas bīskaps Pīters Strods (1892–1960). Balstoties uz Vācijā un Austrijā novēroto par Pirmajā pasaules karā kritušajiem karavīriem veltītajiem pieminekļiem, viņš avīzē “Latgolas Vārds” akcentēja, ka “pieminekļi ir otrā svētnīca tautas sirdīs”, tāpēc tajos ir jāattēlo visas tautas jūtas un cerības. P. Strods arī norādīja uz tautai tuvajiem simboliem – Jaunavas Marijas, Kristus tēls (Strods, 1925) un Golgātas krusts (Strods, 1924a). Savukārt avīze “Jaunō Straume” bija kategoriska pret reliģiskajiem simboliem, sevišķi krusta motīva izmantošanu pieminekļi: “Latgales dzīve jau noslogota ar krustiem tāpat kā Vācija ar kāškrustiem. Laiks būtu apzināti attālināties no krustiem, laiks būtu tautas dvēselē mest gaišākus starus [...] gribas ticēt, ka pieminekļi ietvers kaut kādā formā arī progresīvu ideju [...] citādi mēs varam piedzīvot laiku, kad, par visas tautas līdzekļiem celtais klerikālisma rēgs būs jānojauc” (Vārōtōjs, 1934).

Apzīmējuma “Latgales Māra” jautājums. Kā jau tika pieminēts, pieminekli “Vienoti Latvijai” tautā visbiežāk dēvē par Latgales Māru vai Māras pieminekli. Pieminekļa idejas autora L. Tomašicka veidotā projekta devīze bija “Māras zeme”. Termina “Māras zeme” izcelsme saistāma ar Latvijas teritorijā dzīvojošo baltu un lībiešu cilšu kristianizāciju 12. gadsimta beigās un 13. gadsimta sākumā. Oficiālais viduslaiku Livonijas nosaukums bija “Terra Mariana” (“Jaunavas Marijas zeme”). Gadsimtu gaitā tautas apziņā Jaunavas Marija tēls pakāpeniski saplūda ar senlatviešu dievības Māras tēlu, kas sākotnēji bija materiālās pasaules dievība – zemes un ūdeņu pārvaldniece. Dainās tiek apdziedāta Dieva Māra, Māras baznīca, Māras istaba, Māras pirts u.tml. Māras parastie epitēti ir: svētā un mīļā, retāk – Māriņa. Latvieši (latgaļi) “Jaunavas Marijas tēlu apvienoja ar mītisko Māru un ielika tajā savu – reģionāli un etniski iekrāsotu – saturu, gaišu, vitāli spēcīgu, cildenu aizsargājošu jēgu”(Zeile,

2006, p. 105). Tā kā no kristīgās baznīcas viedokļa senlatviešu Māra tomēr bija pagānisma izpausme, tad Latgales Atbrīvošanas pieminekļa idejas kontekstā tika uzturēti diskursi arī par tautu meitas motīva izmantošanu.

Diskursu temati *Topics of Discourse*

Pieminekļa vietas izvēle un pieminekļa veids *Choice of the Monument Site and Type of the Monument*

Pārvarot dažādas nesaskaņas, Latgales Atbrīvošanas pieminekli tika nolemts būvēt Rēzeknes augstākajā vietā iepretim pilsētas domes ēkai. Šim nolūkam 1930. gada jūnijā tika demontēta un pārvietota uz tālāku vietu esošā Krievijas imperatoram Aleksandram II veltītā kapliča (1867), bet tās vietā tika iesvētīts pieminekļa pamatakmens.

20. gadu otrajā latgaliešu inteliģences aprindās bija dažādi uzskati par pieminekļa novietojumu. Tie tika aktīvi pausti avīzē “Latgolas Vārds”. Viens no uzskatiem bija novietot pieminekli Rēzeknes viduslaiku pilskalnā. Tomēr šī ideja atkrita. Bija uzskats, ka piemineklim jāatrodas ielas malā pie lielā Rēzeknes tilta. Bīskaps P. Strods, kurš bija pret pieminekļa celtniecību šajā vietā, rakstīja, ka tas būtu pārāk ikdienišķi un piemineklim nebūtu nekādas mistiskas nozīmes. Tas nespētu pievilkt grāmgājējus, jo “publika daudz lielāku vērību piegriež afišu stabiem, kā ielas piemineklim [...] ļoti vērtīgs mākslas darbs uz ielas paliek neievērots [...] ja piemineklim visādā veidā jābūt pie tilta, tad visattiecīgāk to būtu uzcelt varenas **arkas** (*izcēlumi* – V. M.) vai ļoti augsta **obeliska** veidā” (Strods, 1924b). P. Strodam bija arī priekšlikums pieminekli celt **augsta torņa** veidā ar tajā ierīkotu lielu pulksteni, bet torņa virsotnē novietot skulptūru “Brīvā Latgale” ar vārpu kūlīti rokā. Pieminekļa pakājē izveidot nezināmā kareivja, krituša par Latgales atbrīvošanu, kapu un uguns altāri, kurā nepārtraukti degtu uguns. Strods uzskatīja, ka vienlaicīgi ar pieminekļa projektu jāizstrādā arī plānotā Tautas nama projekts, jo tie būtu saskaņojami vienā stilā (Strods, 1924a).

Kāds A. Tettters arī iestājās par **augstu torni**, kāds ir Svētā Marka laukumā Venēcijā vai pēc Seviljas katedrāles zvanu torņa (Giralda) parauga. Torņa iekšpusē būtu slīps, no akmeņiem veidots, klons pa kuru varētu uzkāpt torņa augšā, bet torņa vidū būtu ierīkojams lifts. Noslēgumā autors precizē, ka torņa izbūvē ir jāpieturas pie nacionālā stila, ierīkojot arī altāri ar svēto uguni, kura degtu īpašos gadījumos (Tettters, 1924).

Savukārt latgaliešu sabiedriskais darbinieks un politiķis Francis Kemps (1876–1952), uzsverot katoļticības nozīmi Latgalē rakstīja: “lielam masīvam granītā kaltam **krustam** ir jāpaceļas pār visu pieminekli, lai šis simbols Rēzeknes

augstākajā punktā, šosejas vidū pretim pilsētas valdei būtu redzams jau no tālienes” (Kemps, 1934).

Avīze “Jauno Straume” veltīja asu kritiku F. Kempa idejai, norādot, ka pat katoļu baznīcas garīdznieki nebūtu iedrošinājusies nākt klajā ar tika pārsteidzošu projektu: “Šis rēgs (*lielais krusts – V. M.*)” tad paceltos Rēzeknes augstākajā punktā, šosejas vidū, pretī pilsētas valdei. Varbūt Kemps to domā tik lielu, ka tā drausmīgā ēna apklātu visu Latgali?” (Vārōtōjs, 1934).

Tikai pēc dažādām peripetijām Latgales Atbrīvošanas pieminekļa celšanas komiteja 1934. gada jūnijā izsludināja pieminekļa projektu konkursu (Red., 1934a), kurā bija norādīts, ka piemineklim jābūt **figurālas kompozīcijas** veidā.

Pieminekļa idejiskais un vizuālais risinājums *Ideological and Visual Solution of the Monument*

Vēl pirms konkursa par pieminekļa projektu konkursa izsludināšanas pieminekļa metu (2. attēls) bija izstrādājis K. Jansons. Rīgas avīze “Jaunākās Ziņas” rakstīja, ka meta galvenā ideja ir “Latgales apvienošana ar pārējo Latviju” (Red., 1934c).

2. attēls. *K. Jansona pieminekļa mets* (Red., 1934c)
Figure 2 Sketch of the Monument by K. Jansons

Pieminekļa metā bija attēloti divi sakļāvusies sieviešu tēli. Tā kā viens no sieviešu tēliem, tas, kas simbolizēja Latgali, bija daudz mazāks, tad latgaliešu preses reakcija bija klaji kritiska. “Latgolas Vārds” rakstīja: “Otra sieviete daudz mazāka, sīkāka augumā, tās izskats ir bēdīgs un nabadzīgs. Viņa ir kā nobijusies, nožēlojami nošķukusi, raudādama glaužas pie krūtīm tai lielākajai. Uz mata tāda kā bārenīte – vārgulīte līdzās pie savas pamātes [...] Mākslinieka kungs ir iemiesojis visu baltiešu ideoloģiju attiecībā uz Latgali. Trūkst tikai “pamātei” žagaru saišķa, ar ko novicot “palaidnei Latgalei” muguru [...] izcelta tikai Latvijas baltijas daļa, bet Latgale pazemināta un noniecināta” (Kozlovskis, 1934).

Avīze kritiku veltīja ne tikai meta idejiskajam risinājumam, bet arī mākslinieciskajam izpildījumam: “Kas redzēja šo modeli, kokaini sastingušu, drukno, smago stāvu ar strupu zobenu rokā, ar mazo Latgali, piekļāvušos kā bērns pēc pēriena, kur nav pat postaments parādīts, tam ir skaidrs, ka neattaisnojami nemākulīgi un nolaidīgi tiek veidots mūsu brīvības pieminēklis” (Borbals, 1933).

Tika nosodīta **tautu meitas** motīva izmantošana topošajā pieminēklī. Tā “Latgolas Vārds”: “Latvijā sevišķi iemīļots pieminēkļu motīvs ir tautas meita [...] visas idejas latvieši – mākslinieki spēj iemiesot tikai tautas meitā. Tā ir uz Latvijas Brīvības pieminēkļa, tā ir uz Brāļu kapiem [...] tā ir uz naudas, tā ir uz zīmogmarkām [...]. Šis tautu meitu pielietošanas drudzis ir padarījis to par šablonu”. Tālā seko vēlējums: “Lai pasargā Dievs mūsu Brīvības pieminēkli no Latvijas mākslinieku šabloniskās tautu meitas. Latgaliešu garam šī tautu meita ir pavisam sveša” (Borbals, 1933).

Savukārt “Jaunō Straume”, iestājoties pret tautu meitas tēla izmantošanu, vēršas pret saviem oponentiem – katoļu garīdzniecību: “Sievietes kulta dievināšana pie mums ir kļuvusi par slimību. [...] Vai latviešu tautas raksturā nav nevienas vīrišķības iezīmes? [...] Mums taču visiem skaidri zināms, ka sieviete Latgalē ir uz daudz zemāka garīgā līmeņa nekā vīrieši. Sieviete Latgalē ir tikai viens tikums – mātes instinkts [...] Sievietes reliģiskais fanātisms, tautas attīstības bremsēšana ar [...] aklu vergošanu baznīckungu kastai – nekā nav pieņemams” (Vārōtōjs, 1934).

“Latgolas Vārds” nopublicēja F. Kempa ideju iekļaut pieminēkļa ansambli teju visus iespējamus simbolus. Šādi Kemps ieteica papildināt pieminēkļa saturu, kura domināte bija lielais **krusts**: “Krusta pakājē varētu novietot četras bronzas figūras: priekšējā pusē bruņots ar zobenu un vairogu **karavīrs**, vai tautas un brīvības sargs, tad pārējās trijās pusēs šādas figūras: **arājs**, kā mūsu zemes galvenais kultūras simbols, **sieviete-sprēdēja** ar ratiņu, kas simbolizētu mūsu sievietes darbību tautas apģērbu izgatavošanā un tad, lai pastrīpotu to svarīgo momentu, ka mūsu latgaļu tauta savu valodu un nacionālo garu izglāba tikai ar mātes gādību, kura jaunajai paaudzei, bērniem stāstīja pasakas, dziedāja dziesmas un, drukas spaidu laikos, no pātaru grāmatas mācīja rakstu gudrību, varētu novietot krēslā sēdošu **vecās mātes** figūru ar bērnu pulciņu apkārt” (Kemps, 1934). Kemps arī ieteica zem visām šīm figūrām iekalt tautas dainu tekstus latgaliski, atbilstoši figūru saturam. Turklāt, uzsverot valsts vienības ideju, pieminēkļa ansambli varētu papildināt ar bareljefā veidotiem Latvijas provinču četriem ģerboņiem.

1935. gadā 13. oktobrī Latgales Atbrīvošanas pieminēkļa komiteja, kuras priekšsēdētājs bija, tolaik arī tautas labklājības ministrs, Vladislavs Rubulis (1887–1937), pieņēma galīgo lēmumu par pieminēkli. Jāatzīmē, ka kā ekspertus komiteja bija pieaicinājusi tēlnieku Kārli Zāli (1888–1942) un Latvijas Mākslas akadēmijas profesoru Konstantīnu Rončevski (1875–1935). Kopumā uz konkursu

tika iesniegti 22 pieminekļa projekti un ārpus konkursa bija iesūtīts K. Jansona projekts. Izvērtējot labākos projektus (3. attēls), komitejas žūrija pirmo godalgu piešķīra Latgalē (Ludzā) dzimušajam Mākslas akadēmijas studentam L. Tomašickim. Savukārt pieminekļa izveidošana tika uzticēta K. Jansonam (skat. apakšnodaļu “Pieminekļa nozīme un raksturojums”).

3. attēls. *Latgales Atbrīvošanas pieminekļa projekti* (Red., 1934b)

Figure 3 *Latgale Liberation Monument Projects*

Secinājumi Conclusions

- Piemineklis “Vienoti Latvijai” ir viens trijiem monumentiem Latvijā ar kopēju nacionālu un vēsturisku nozīmi. Diskursi par pieminekļa veidu, idejisko un vizuālo risinājumu latgaliešu presē tika uzturēti vairāk kā 10 gadu garumā. To lielā mērā sekmēja arī vienota koncepta trūkums par pieminekļa dominējošo ideju: Latgales atbrīvošanas ideja; Latgales apvienošanās ar pārējo Latviju ideja; abu ideju sintēze.
- Jautājumā par diskursiem latgaliešu presē par pieminekļa koncepciju jāņem vērā vēsturiskais mantojums – Latgales reģiona savdabība, kā arī kopējās nacionālās apziņas trūkums Latvijas latviešu vidū 20. gadsimta 20. gados.
- Diskursu tematiku, saturu un pielietotos lingvistisko paņēmienus ietekmēja arī tas, ka latgaliešu inteliģence bija idejiski sašķelta – vieni pārstāvēja klerikāli konservatīvo virzienu, citi – liberālo un sekulāro virzienu. Katram no virzieniem bija arī savas avīzes.
- Latgaliešu presē aktīvi tika apspriests pieminekļa veids. Dominējošā ideja bija celt pieminekli augsta torņa, obeliska vai arkas veidā. Pieminekļa celšanas komiteja nolēma, ka pieminekli veidos figurāla kompozīcija nevis arhitektoniskas formas.
- Kopīgais diskursu temats par pieminekļa idejisko vizuālo risinājumu bija tautu meitas motīva iekļaušanu pieminekļa kompozīcijā. Pret to

iestājās gan latgaliešu klerikāli konservatīvā, gan sekulārā prese. Atšķirības bija jautājumā par kristīgās ticības simbolu, sevišķi krusta, izmantošanu. Pret to asi iestājās sekulārā prese.

- Noslēdzoties konkursam par Latgales Atbrīvošanas pieminēkli, pirmo godalgu saņēma pieminēkļa projekts “Vienoti Latvijai”, kurā tika iekļauta ideja gan par Latgales atbrīvošanu, gan par Latgales apvienošanu ar pārējo Latviju. Pieminēkļa vizuālajā izpildījumā tautas meitas tēls tika sintezēts ar kristīgās ticības simbolu – krustu.

Summary

The monument “United for Latvia”, unveiled in the centre of Rezekne in 1939, is dedicated to the participants of the Latvian War of Independence (1918–1920), who took part in the liberation of Latgale from the Bolsheviks. From the historical and ideological point of view, the structure is considered to be a monument. In a broader sense, it symbolizes the whole Latgale, the liberation of the people from foreign powers, as well as the unity of Latgale with the rest of Latvia. Like the Freedom Monument and the Brothers' Cemetery memorial ensemble in Riga, the monument "United for Latvia" has a nation-wide and public significance.

The topicality of the study was determined by two factors: 1) the fate of the monument characterizes the fateful historical events in Latgale and the entire Latvia in the 20th century; 2) nowadays, the monument is a signature of Latgale, its image is widely used in booklets, souvenirs, on the covers of books and brochures, in advertisements, etc. Despite the significance and popularity of the monument, its history has been little studied. Before the monument was erected, there was a series of discourses on its concept in Latgalian press.

The aim of the article is to identify in the course of the exploration of Latgalian press publications the direction of the public opinion in the 1920s and 1930s on the discourses of what should be the ideological and visual appearance of the monument of the liberation of Latgale and its unification with the rest of Latvia.

The study is based on the historical approach to discourse and qualitative, comparative analysis of information. The study examines two topics of discourse: the choice of the monument site and the type of the monument; the ideological and visual solution of the monument.

Discourses on the type of monument, the ideological and visual solution have been held in the Latgalian press for more than 10 years. This was significantly facilitated by the lack of a unified concept of the predominant idea of the monument: the idea of liberating Latgale; the idea of uniting Latgale with the rest of Latvia; synthesis of both ideas.

The type of the monument was actively discussed in the Latgalian press. The predominant idea was to build a monument in the form of a high tower, an obelisk or an arch. The committee for the construction of the monument decided that the monument would consist of a figural composition instead of architectural forms.

The common aspect in the topics of the discourse on the ideological and visual solution of the monument was inclusion of the motif of a folk-maid in the composition of the monument. It was opposed by both the Latgalian clerical-conservative and secular press. There was a disagreement in the use of the Christian faith symbols, particularly, the cross. It was sharply opposed by the secular press.

At the end of the competition for the projects of the Latgale Liberation Monument, the first prize was awarded to the monument's project "United for Latvia", which reflected the idea of the liberation of Latgale and its unification with the rest of Latvia. The visual design of the monument, the image of a folk-maid was combined with the symbol of the Christian faith – the cross.

Literatūra References

- Barrachina, G., S. (2020). The fragmented history of public monuments: the identification process and its meaning today. *Arte y políticas de identidad*, 23, 182–198. DOI: <https://doi.org/10.6018/reapi.461221>
- Borbals, A. (1933). Kaidam jobyut Latgolas breiveibas pīminekļam, *Latgolas Vārds*, Nr. 15-16.
- Borbals, A. (1934). Par Latgolas breiveibas pīminekli. *Latgolas Vārds*, Nr. 15.
- Brolišs, J. (2000). *Nacionālie procesi (būtība, tipi, veidi, pretrunas, izpausmes)*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.
- Delanty, G., Wodak, R., & Jones, P. (2008). *Identity, Belonging and Migration*. Liverpool: Liverpool University Press.
- Erss, Ā. (1932). Latgalē. *Pēdējā Brīdī*, Nr. 81.
- Jēkabsons, Ē. & Ščerbinskis, V. (2006). *Latgaliešu politiķi un politiskās partijas neatkarīgajā Latvijā*. Rīga: Jumava.
- Kemps, F. (1934). Kas byus ar myusu pīminekli? *Latgolas Vārds*, Nr. 16.
- Kozlovskis, E. (1934). Latgolas atbreivōšonas pīmineklis. *Latgolas Vārds*, Nr. 13–14.
- LRSS. (n.d.). Latvijas Republikas Satversmes sapulces stenogrammas. 4. ses., 1525. sl.
- Lukaševičs, V. (2012). Latgolas Muora. No I. Šuplinska (galv. red.), *Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca I* (389–391). Rēzekne: Rēzeknes Augstskola.
- Počas, K. (1997). 1917. gada Rēzeknes apvienošanās kongress un tā nozīme Latgales vēsturē. No: Unda, V. (red.). *Rēzeknes kongress (1917–1997). Zinātniskās konferences materiāli*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.
- Red. (1934a). Latgolas atbreivōšonas pīminekļa ceļšonas konkursa nūteikumi. *Latgolas Vārds*, Nr. 26.
- Red. (1934b). Latgales atbrīvošanas pieminekļa projekti. *Atpūta*, Nr. 522.
- Red. (1934c). Rēzeknē cels pieminekli Latgales atbrīvošanai. *Jaunākās Ziņas*, Nr. 56.
- Skujenieks, M. (1931). In M. Skrujnieks (Eds.), *Trešā tautas skaitīšana Latvijā 1930. gadā*. Rīga: Valsts Statistiskā pārvalde.
- Strods, P. (1924a). Latgolas atbreivōšonas pīminekļa lītā. *Latgolas Vārds*, Nr. 4.
- Strods, P. (1924b). Latgolas atbreivōšonas pīminekļa lītā. *Latgolas Vārds*, Nr. 7.
- Strods, P. (1925). Latgolas atbreivōšonas pīminekļa lītā. *Latgolas Vārds*, Nr. 5.
- Tetters, A. (1924). Kaidš vords Latgolas atbreivōšonas pīminekļa lītā. *Latgolas Vārds*, Nr. 6.
- Vārōtōjs (1934). Atbreivōšonas pīmineklī – progresīvu ideju! *Jaunō Straume*, Nr. 9.
- Zeile, P. (2006). *Latgales kultūras vēsture*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.